

Bogo Grafenauer

VPRAŠANJA SODOBNEGA STANJA SLOVENSKEGA ZGODOVINOPISJA KOT ZNANOSTI IN ZGODOVINE V SISTEMU IZOBRAŽEVANJA V SLOVENIJI

Predavanje na 21. zborovanju slovenskih zgodovinarjev, Celje 29. sept.—2. okt. 1982

I. 1. Vprašanja, ki so naložena v obravnavanje temu pregledu, na naših sestankih in zborovanjih slovenskih (in glede sistema izobraževanja tudi jugoslovanskih) zgodovinarjev niso nova. Že samo vprašanjem zgodovino-pisja smo se posvečali — tudi če pustimo ob strani moj prvi pregled vprašanj nove metodologije in potrebnih smeri konkretnega raziskovanja v nastopnem predavanju pred 36 leti (7. decembra 1946)¹ ter poudarjene zahteve po obravnavanju vprašanj gospodarske in družbene zgodovine v različnih načelnih besedilih (npr. v uredniškem »Obračunu in programu« v prvem letniku Zgodovinskega časopisa 1947 [1948]² ter v resolucijah prvih povojnih zborovanj slovenskih zgodovinarjev v Mariboru 1947,³ Novi Gorici 1948⁴ in v Celju/Laškem 1950)⁵ pa seveda različne individualne objave v naših časopisih in drugod — na svojih zborovanjih in znanstvenih posvetovanjih obsežneje vsaj desetkrat: Milko Kos je 1948 v Novi Gorici v tem smislu razvil načrt izdajanja virov pri SAZU,⁶ Boris Zihlerl je v Ljubljani ob kritičnem pregledu razvoja slovenskega zgodovino-pisja poudaril ključna vprašanja slovenske zgodovine s stališča marksistične teorije in metodologije⁷; sam sem v Ptuj 1953 podal pregled dela slovenskih zgodovinarjev med 1948 in 1953 ter organizacijskih sprememb ob vzporejanju z navedenimi programi: primerjava je pokazala, da po tematici delo v glavnem ustreza Zihlerlovemu programu, po metodi manj, po obsegu pa zaostaja delo na novejši in zlasti sodobni zgodovini, kjer je težišče sicer številnih objav na spominih in publicistiki,⁸ v Piranu 1955 je Pavle Blaznik podal prvič po vojni oceno opravljenega dela in vprašanja virov in metod krajevne zgodovine, usmerjene že po naravi in vprašanja gospodarstva in vsakdanjega življenja;⁹ 1959 je Vasilij Melik v Murski Soboti v referatu o »problematiki slovenskega zgodovino-pisja po osvoboditvi« primerjal obseg

¹ Bogo Grafenauer, Problemi in naloge slovenskega zgodovino-pisja v našem času, ZC 1, 1947, str. 11—30.

² ZC 1, 1947, str. 7—10.

³ Modest Golia, IV. zborovanje slovenskih zgodovinarjev, ZC 2/3, 1948/1949, str. 188—194.

⁴ Bogo Grafenauer, V. zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Novi Gorici, ZC 2/3, 1948/1949, str. 194—198.

⁵ Leopold Petauer, VI. zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Celju in Laškem, ZC 4, 1950, str. 208—212.

⁶ Milko Kos, O nekaterih nalogah slovenskega zgodovino-pisja, ZC 2/3, 1948/1949, str. 135—143.

⁷ Boris Zihlerl, O nekaterih teoretičnih in praktičnih problemih slovenskega zgodovino-pisja, Novi svet VI/1, 1951, str. 481—495; Leopold Petauer, Sedmo zborovanje slovenskih zgodovinarjev ob desetletnici Osvobodilne fronte v Ljubljani 1951, ZC 5, 1951, str. 282—283 in zapisnik v arhivu Zgodovinskega društva.

Zaradi poudarjanja tega predavanja v zadnjem času (M. Britovšek, B. Majer) ima morda smisel podati bistveni povzetek teh izvajanj, kot sem ga podal 1953; gre za naslednje »poglavitne naloge: a) intenzivnejše delo na vprašanjih novejšega slovenskega zgodovinskega razvoja, zlasti od srede XIX. stoletja naprej, ki je bilo doslej sorazmerno zanemarjeno, b) obravnavanje zlasti prelomnih dob v zgodovini slovenske zemlje, revolucionarnih obdobjih v preteklosti slovenskega naroda, c) rast slovenskega kapitalizma, č) novo, kritičnejšo obdelavo zgodovine slovenskih kmečkih puntov in virov zanje, d) zgodovino slovenskega kmeta v XVIII. in XIX. stoletju in njegove notranje diferenciacije pod vplivom kapitalističnega razvoja, e) genezo glavnih družbenih sestavin slovenskega naroda v zadnjih dveh stoletjih, f) zgodovino nastanka in razvoja slovenskih političnih strank in njihovega družbeno-razrednega bistva, kot tudi vnašnje-politične orientacije posameznih družbenih plasti na Slovenskem v dobi avstro-ogrške monarhije, g) obdelavo zgodovine Slovencev med obema vojnama«. Te zahteve in programi ... se v marsičem skladajo tudi s postavkami, ki jih je podal že v prvem svojem letniku Zgodovinski časopis v svojem uvodniku in mojem nastopnem predavanju, pri čemer se poudarjuje »v prvem tudi potreba kolektivnega dela pri reševanju mnogih kompleksnih vprašanj slovenske preteklosti, dočim je v drugem ... našeta tudi dolga vrsta vprašanj, ki so v slovenskem zgodovino-pisju ostala ob strani«. Na ta okvir sem moral opozoriti, ker se danes to Zihlerlovo predavanje obravnava povsem izolirano in se ustvarja neresnična podoba, kot da je pomenilo popolno novost v polemiki proti drugačnim v slovenskem zgodovino-pisju tedaj uveljavljanim nazorom.

⁸ Rokopis neobjavljenega predavanja v mojem arhivu.

⁹ Pavle Blaznik, Pota in vidiki slovenske krajevne zgodovine, Kronika 3, 1955, str. 145—150.

opravljenega dela po različnih obdobjih, z rezultatom, »da so rezultati z zgodovinske strani bogatejši za starejša obdobja, medtem ko je bilo o najnovejši zgodovini objavljenega sicer mnogo, ~~a skoraj vse po nezgodovinarjih~~ — v razpravi se je poleg splošnega mnenja, da je treba za najnovejšo zgodovino skrbeti bolj sistematično, slišal tudi glas, da bi bilo v to smer porabiti sploh vse pri Slovencih razpoložljive zgodovinarske moči.¹⁰ Po desetletnem premoru je bilo ob desetletnici IZDG v skupni organizaciji tega inštituta, Zgodovinskega inštituta pri SAZU in Zgodovinskega društva za Slovenijo posvetovanje o »problemih novejše slovenske zgodovine« (od srede 19. stoletja naprej) s posebnim ozirom na delo IZDG; vrsta referentov je analizirala »probleme in naloge slovenskega zgodovinarja« v tem obdobju, čeprav je v prispevkih vidna razlika glede razmerja faktografije do problemske analize (Bogo Grafenauer do 1918, Mirko Stiplovšek za obdobje med vojnama, France Škerl glede NOB, Janko Pleterski za vse obdobje pod aspektom slovenskega narodnega vprašanja).¹¹ Ob tridesetletnici Zgodovinskega društva je podal Tone Ferenc pregled dela društva v luči zborovanj in njihovega razmerja do različnih zgodovinskih obdobj (1976 v Kranjski gori),¹² ob tridesetletnici Zgodovinskega časopisa pa na posebnem društvenem sestanku glavni urednik Vasilij Melik (1977 v Ljubljani) podoben pregled problematike slovenskega zgodovinarja kot pred 18 leti, le da tokrat le v luči Zgodovinskega časopisa; rezultat pa se značilno razlikuje — z zadovoljstvom sicer ugotavlja prenos težišča v »zgodovino« od 19. stoletja naprej, čuti pa pomanjkanje objav iz antike, nekaterih obdobjev fevdalne družbe in najnovejše zgodovine, po drugi svetovni vojni.¹³ Podoben je bil tudi rezultat Melikovega pregleda povojnega slovenskega zgodovinarja predvsem v luči naših zborovanj, na zadnjem zborovanju v Ljubljani 1980. V zadnjem desetletju je vnovič stopila pri tem v ospredje tudi krajevna zgodovina, najprej v Vilfanovem uvodu o »lokalni zgodovini iz nelokalne perspektive« ob objavi nekaj razprav iz zgodovine Ljubljane od 12. do 18. stoletja (1971),¹⁴ nato z nekaj bolj načelnimi poudarki ob dvajsetletnici Kronike (1973),¹⁵ zlasti pa na pravem majhnem simpoziju društvene sekcije za krajevno zgodovino s pregledom opravljenega dela v celoti (Olga Janša-Zorn, glede gospodarske in družbene zgodovine Marjan Matjašič) in posebej za NOB (Milan Ževart) in povojno obdobje (Jera Vodušek-Starič) v Domžalah 1977.¹⁶ Okrogla miza na zadnjem zborovanju v Ljubljani 1980 je bila praktično — kljub nekoliko drugačnemu namenu — posvečena predvsem gotovo pomembnemu vprašanju razmerja med različnimi strokami z zgodovinskimi aspekti in sodelovanja med njimi.¹⁷ Prav zaradi tega bi ta pregled mogel upravičeno upoštevati podobne preglede in analize tudi takšnih sorodnih ved (npr. zlasti arheologije in etnologije, ki se v našem času dosti uspešno uveljavlja). To vrsto bi mogli podaljšati seveda tudi še z več elaborati o »stanju in problemih zgodovinske znanosti v Sloveniji« za raziskovalno skupnost Slovenije od najobsežnejšega 1971, naprej (delo šestih avtorjev), z 1977 objavljenim kolektivnim elaboratom o koncepciji zgodovinske stroke in znanstvenega dela oddelka za zgodovino na filozofski fakulteti v Ljubljani¹⁸ in zlasti s pregledi razvoja slovenskega zgodovinarja, objavljenimi na različnih mestih,¹⁹ pa še s kakimi prispevki

¹⁰ Bogo Grafenauer, XI. zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Muški Soboti (1959), ZČ 14, 1960, str. 229.

¹¹ Posvetovanje o problemih zgodovinarja novejše slovenske zgodovine in nalogah Inštituta za zgodovino delavskega gibanja (referenti o tej problematiki so bili Bogdan Osołnik, France Škerl, Bogo Grafenauer, Miro Stiplovšek, Janko Pleterski), *Prispevki ZDG* 10, 1970, str. 147–234.

¹² Tone Ferenc, Trideset let Zgodovinskega društva za Slovenijo, ZČ 30, 1976, str. 225–232.

¹³ Vasilij Melik, Urednikovo poročilo ob tridesetih letih izhajanja Zgodovinskega časopisa, ZČ 31, 1977, str. 521–527.

¹⁴ Sergij Vilfan, Razprave 2, Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega, 1971, str. 9–25.

¹⁵ Bogo Grafenauer in Sergij Vilfan, Kronika 21, 1973, str. 39–42.

¹⁶ Olga Janša, Pregled raziskovanja slovenske krajevene zgodovine; Marjan Matjašič, Gospodarska in socialna zgodovina v delih slovenske krajevene zgodovine; Milan Ževart, Problematika orisov NOB za območja Slovenije; Jera Vodušek-Starič, Problematika krajevno-zgodovinskih orisov za obdobje po osvoboditvi; vse Kronika 25, 1977, str. 93–117.

¹⁷ Bogo Grafenauer, XX. zborovanje slovenskih zgodovinarjev (1980), ZČ 34, 1980, str. 473–474.

¹⁸ *Anthropos* 1977, št. 5–6, str. 171–187.

¹⁹ Bogo Grafenauer, Enciklopedija Jugoslavije 4, 1960, str. 13–15; isti, Predgovor, Zgodovina Slovencev, CZ, 1979, str. 13–16.

k vprašanju zgodovinske metodologije (več tudi v knjižni obliki).²⁰ Ob enem izmed takšnih pregledov (Nekaj misli k vprašanju o marksizmu v našem zgodovinoписju) je tudi Janko Pleterski četrto stoletja po Zihlerlovem referatu — potem ko je kratko povzel Zihlerova stališča — zapisal pomembno sodbo: »Če se ozremo na medtem opravljeno delo, vidimo, da se je slovensko zgodovinoписje kot celota, lotevalo ravno teh tem. Družbeno-razredna, socialistična, pogojenost tega opravljenega dela je nedvomna. Dejstvo je, da so tudi med slovenskimi zgodovinarji, kot povsod drugod, bile in bodo svetovnonazorske razlike. Če pa pogledamo na rezultate dela, niso ločnica. Pristop, o katerem je govoril Zihlerl, se je uveljavljal na vsej črti.«²¹

I. 2. Tudi pouk zgodovine v srednjih šolah je bil pogosto obravnavan na naših zborovanjih, resda s težiščem na vprašanih metodike in marksistične teorije — ne glede na to, da ima Zgodovinsko društvo oz. Zveza zgodovinskih društev za obravnavanje teh vprašanj tudi posebno sekcijo, da so bila večkrat tudi predmet splošnih članskih sestankov in da je Zgodovinsko društvo zelo vidno sodelovalo pri organizaciji prireditev za dopolnilno izobraževanje strokovnih učiteljev in profesorjev zgodovine nekdanj s strokovnimi kolektivi in pozneje z Zavodom za šolstvo, povezano pri tem s pedagoško-znanstveno enoto za zgodovino na filozofski fakulteti. O mestu zgodovine v sistemu izobraževanja in njenem konceptu pa smo, vendarle razpravljali in zavzemali stališča predvsem ob pripravljaju obeh bistvenih šolskih reform — 1953—1958, z razpolovitvijo gimnazije in preoblikovanjem dotedanje nižje gimnazije v višje razrede enotne osemletne, osnovne šole, 1966 oz. 1976—1979 z odpravo gimnazij in štiriletnih srednjih strokovnih šol ter izenačenjem, vseh šol glede skupne vzgojno-izobraževalne osnove, na prvi stopnji, usmerjenega izobraževanja. Obkraj smo zavzemali stališča glede obsega, in širine zgodovine v višji gimnaziji in na srednjih strokovnih šolah oz. na 1. in 2. stopnji usmerjenega izobraževanja — na zborovanjih slovenskih zgodovinarjev 1953 v Ptuj, 1955 v Piranu, 1976 v Kranjski gori, 1978 v Mariboru in 1980 v Ljubljani, poleg tega pa še 1957 na izredni skupščini Zveze zgodovinskih društev v Beogradu in 1977 na VII. kongresu zgodovinarjev Jugoslavije v Novem Sadu, kjer je bila ta problematika pglavitni predmet plenarne razprave kongresa.²² V drugem od navedenih obdobj so bila podobna vprašanja obravnavana seveda tudi na vsakoletnih jugoslovanskih simpozijih o pouku zgodovine, ki jih organizira posebna komisija Zveze zgodovinarjev Jugoslavije od 1973 naprej. V obeh fazah naj povzamem le na navedenih zborovanjih zavzete sklepe, ki so kot stališča najširših družbenih predstavništev zgodovinarjev vsekakor pomembnejši in značilnejši od samih referatov, povzeli pa so tudi najbistvenejša vprašanja.

Za resolucije obeh naših zborovanj 1953 in 1955 ter skupščine Zveze 1957 (njen predlog je sestavil Fran Zwitter) so bila bistvena naslednja stališča: glede na potrebo, da se organizira pouk v obliki relativno majhnega števila predmetov, ki morajo zajeti široke veje našega znanja, je temeljna naloga pouka zgodovine in razlage razvoja človeške družbe: pouk zgodovine mora zajeti gospodarski razvoj, upoštevati mora razvoj države in prava, zajeti politični razvoj in v širokih črtah prika-

²⁰ Bogo Grafenauer, *Struktura in tehnika zgodovinske vede*, 1960; France Klopčič, *Kritično o slovenskem zgodovinoписju*, 1977, zlasti str. 13—122.

²¹ Janko Pleterski, *Studije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju, 1981*, str. 425 (besedilo iz leta 1977).

²² Božo Otorepec, VIII. zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Ptuj, ZC 8, 1954, str. 198; Bogo Grafenauer, IX. zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Kopru 1955, ZC 9, 1955, str. 277; Tone Zorn, XVIII. zborovanje slovenskih zgodovinarjev (Kranjska gora-Jesenice, 1970), ZC 31, 1977, str. 218; Bogo Grafenauer, XIX. zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Mariboru, ZC 32, 1978, str. 497; isti, XX. zborovanje slovenskih zgodovinarjev, ZC 34, 1980, str. 470—472; Fran Zwitter, *Uloga istorije u reformiranoj školi*, *Historijski pregled* 3, 1957, str. 85—86; *Zapiski komisije za izradu plana i programa za gimnazije*, prav tu, str. 153—154; *Predlog programa za nastavu istorije u gimnaziji*, *Historijski pregled* 4, 1958, str. 237—256; *Drugi kongres historičara Jugoslavije*, *Historijski pregled* 5, 1959, str. 84—87; referati iz Novega Sada (Rade Petrović, *Mjesto nastave istorije u reformiranom obrazovanju*; Milutin Perović, *Koncepcija i struktura nastavnih sadržaja u programima istorije zajedničkih osnova srednjeg usmerenog obrazovanja*; Hrvoje Matković, *Perspektive nastave povijesti u završnoj fazi srednjeg obrazovanja*) in *Zaključci Sedmog kongresa historičara Jugoslavije o položaju nastave historije v Nastava povijesti* 1978/3t. 1, str. 1—21, sklepi tudi v JIC 17, 1978, str. 549—550.

zati razvoj kulture.« V tem smislu pomeni zgodovina »v našem srednjem in osnovnem šolskem sistemu temeljno družbeno vedo« (vse 1957) oz. »vodilno družbeno vedo, ki v srednješolskem pouku obsega tudi arheologijo, zgodovino znanosti in umetnosti ter osnove politične ekonomije in prava« (1955). S takim povezovanjem naj zgodovinar podaja — razen na kaki specialni srednji strokovni šoli — tudi »osnovne pojme« o družbeni in državni ureditvi FLRJ in politični ekonomiji, »in nato razvija te pojme v konkretnem pouku; s tem bi se izognili shematskemu gledanju na gospodarsko in pravno življenje« (1957). Tudi tem pogledom bi mogli najti oporišče v že večkrat navedenem Ziherlovem predavanju — bodisi v poudarku, da zgodovino pisje tvori »najobsežnejšo vejo« družbenih ved, bodisi v splošnem svarilu pred shematiziranjem in posebnem svarilu, da se metode zgodovinskega materializma »ni mogoče naučiti po shemah iz političnih katekizmov«, bodisi v ugotovitvi, da »Marx, Engels in Lenin niso pisali nobenih filozofsko-političnih katekizmov; razvijali so svoj nazor v nenehnem in neposrednem dotiku z družbeno stvarnostjo svojega časa, poglobljajoč se v zgodovino ter pogoje nastanka in rasti naprednih družbenih sil v svetovnem merilu in v merilih svoje zemlje« itd.²³

Sklepi doslej zadnjega kongresa zgodovinarjev Jugoslavije (1977) se nanašajo že na položaj zgodovine, kakršen se je v zvezi z uvajanjem usmerjenega izobraževanja tedaj v nekaterih republikah že uresničeval, drugod pa vsaj napovedal, sklicujejo pa se tudi na XIV. mednarodni kongres zgodovinskih ved v San Franciscu 1975, kjer »se je iz različnih strani opozarjalo, da je treba zagotoviti zgodovini ustrezno mesto v pouku na vseh stopnjah, ker obstoje nevarne težnje, da se delež zgodovine v pouku zmanjša«, zaradi česar je bila na XVI. kongresu zgodovinskih ved v Bukarešti po plenarni razpravi o tem vprašanju ustanovljena tudi posebna mednarodna komisija za obravnavanje vprašanj pouka zgodovine. Stališča našega kongresa je mogoče kratko povzeti v naslednjih točkah:

a) S poslabševanjem položaja pouka zgodovine »postaja vprašljivo uresničevanje bistvenih ciljev zgodovinske in, v širšem smislu, družbene izobrazbe učencev«. — b) »Površno poznanje zgodovinskega razvoja naših narodov in narodnosti ... ogroža kulturno enotnost naših narodov in narodnosti ... Zgodovinsko poznanje razvoja naših narodov in narodnosti je tudi bistveni dejavnik socialistične samoupravne zavesti naših državljanov in temelj marksistične izobrazbe in socialističnega delovanja nasploh.« — c) Programi različnih drugih »predmetov družbenega izobraževanja (temelji marksizma, teorija in praksa samoupravnega socializma, geografija, splošna ljudska obramba in književnost) so zajeli — in to premalo usklajeno in nesinhronizirano ter v pedagoškem pogledu neupravičeno — različne dele zgodovinskega gradiva; tako prihaja do neupravičenega in nesmotrnega ponavljanja istega gradiva. Zaradi tega ... bistvene vsebine, ki objektivno spadajo k zgodovini, podajajo nestrokovnjaki, tj. učitelji, ki po stroki niso zgodovinarji.« č) »Kongres predlaga, ... da se s povezovanjem in uskladitvijo programskih vsebin vseh predmetov družbenega izobraževanja ... prizna zgodovini položaj temeljne discipline v okviru te skupine predmetov v prvih dveh letih usmerjenega izobraževanja; d) da se vpelje zgodovina v posebni del (strokovna izobrazba) obveznih predmetov v 3. in 4. letu v vseh smereh (glede na poklic); za katere je potrebno večje znanje zgodovine, kot ga daje zgodovina kot skupni splošni predmet v prvem in drugem letu usmerjenega izobraževanja.«²⁴

K temu naj dodam, da smo v Sloveniji v letih 1953—1955 skušali prejšnji izrazito političnozgodovinski načrt za gimnazije (1948)²⁵ razširiti v smislu naših resolucij; po svetu za prosveto in kulturo (na seji 15. IV. 1955) je bil sicer delno okleščen, a vendar precej razširjen (objavljen 1955, predvsem moje in Gestrinovo

²³ Boris Ziherl, n. n. m., str. 482 in 495.

²⁴ Gl. objavo sklepov v op. 22.

²⁵ Učni načrt za gimnazije, nižje gimnazije in višje razrede sedemletk, Ljubljana 1948, str. 70—114.

delo),²⁶ a pozneje se je z zveznim načrtom vnovič s skrajšavami pri domači zgodovini omejil močno v meje politične zgodovine (1960).²⁷

Ob pripravljanju usmerjenega izobraževanja se je le v Sloveniji primerilo, da je Zavod za šolstvo SRS na nerazumljiv in trmast način sprva skušal omejiti zgodovino le na eno leto splošne vzgojno izobraževalne podlage (po dve uri na teden, le od začetka 19. stoletja naprej),²⁸ Z nemajhnim trudom se je posrečilo Zgodovinskemu društvu in PZE za zgodovino na Filozofski fakulteti ta načrt ovreči. V zvezi s tem sem podal svoj novi koncept predmeta,²⁹ ki je bil na simpoziju v Banjaluki 1978 sprejet v zveznem merilu kot vodilo za načrtovanje programov v vseh republikah in pokrajinah in v naslednjem letu smo v komisiji pri Zavodu po teh načelih izdelali tudi program, ki je bil prav tako načelno odobren v zveznem merilu na simpoziju 1979 v Arandelovcu.³⁰ Vendar je bil sprejet le v Sloveniji in je delno vplival še na načrt v Srbiji (brez pokrajin).

I. 3. Glede študija zgodovine na visokih šolah do 1957 ni bilo posebnih vprašanj. Do 1949 je bil urejen še po skupnem predvojnem načrtu, 1949/1950 zopet po zveznem načrtu o študiju na filozofskih fakultetah,³¹ ki je bil le nebitveno modificiran z začasnim pravilnikom o študiju na Filozofski fakulteti v Ljubljani 1953. Ob prvem medfakultetnem (in tudi medkatederskem) sestanku filozofskih fakultet januarja 1956 v Zagrebu smo ugotovili, da glede študija zgodovine ni nobenih bistvenih razlik niti glede povezav (povsod je bila od 1949 enopredmetna), niti glede zgodovinskih, niti glede stranskih niti pomožnozgodovinskih predmetov. Že v naslednjem letu pa se je začel položaj spreminjati. Ob pripravljanju šolske reforme z ustanovitvijo enotnih osemletnih osnovnih šol in skrajšanjem gimnazij na štiri leta se je namreč pojavila ponekod (zlasti pri nas) zahteva po dvopredmetnem študiju (glede na predmete v srednjih šolah) vseh predmetov razen slovenščine in matematike, češ da sicer diplomirancev ne bo mogoče zaposliti zaradi premajhnega števila ur na skrajšanih srednjih šolah.

V skladu z dotedanjim sistemom študija je izredna skupščina Zveze zgodovinskih društev 1957 zahtevala, da »mora — kljub morebitnim povezavam zgodovine z drugimi strokami — nujno ostajati na vseh naših univerzah tudi študij obče in narodne zgodovine s pomožnimi predmeti kot samostojna skupina«, ker le taka skupina more zadovoljiti v izobrazbi vse zahteve vloge zgodovine na srednji šoli. Na interkatederski konferenci v Beogradu istega leta je bil sprejet naslednji sklep: »Na vseh fakultetah je treba še vnaprej ohraniti čisto zgodovinsko skupino, ki je že po svoji strukturi dvopredmetna (obča zgodovina, zgodovina narodov Jugoslavije). Zgodovina se more po potrebi na posameznih fakultetah povezovati s kakim drugim predmetom. Pri povezovanju prihaja v poštev v vsakem primeru celotna zgodovina, tj. obča zgodovina in zgodovina narodov Jugoslavije ob določenem številu pomožnih predmetov, ki so za študij zgodovine neobhodno potrebni. To povezovanje je mogoče pod pogojem, da se absolventom teh kombiniranih skupin priznajo študentske pravice še dva semestra... Na vsaki fakulteti se morajo ob zgodovini učiti še naslednji pomožni predmeti: a) pomožne zgodovinske vede z zgodovinsko metodologijo (ali

²⁶ Učni načrt za višje razrede gimnazij in klasičnih gimnazij, Ljubljana 1955, str. 18—44; prejšnji predlog v mojem arhivu, enako izpisek diskusije in sklepov sveta za prosveto in kulturo po zapisniku, ki mi ga je dal na razpolago Vlado Vodopivec.

²⁷ Gimnazija (Savezni zavod za proučevanje školskih in prosvetnih pitanja), Beograd 1959, str. 41—61; Gimnazija, gradivo za sestavo predmetnika in učnega načrta, Ljubljana 1964, str. 17—29.

²⁸ Zavod SRS za šolstvo, Programska zasnova srednjega usmerjenega izobraževanja, Ljubljana, maj 1977.

²⁹ Bogo Grafenauer, Problematika izrade programa istorije kao obaveznog predmeta zajedničke programske osnove usmerenog obrazovanja u reformiranoj školi, Odjek, Sarajevo, 15.—30. sept. 1978, str. 7, in Nastava povijesti 1979, št. 1, str. 2—7; slovenska objava Naši razgledi 37, št. 19, 13. X. 1978, str. 1—2, in Vzgoja in izobraževanje 1978, št. 5—6, str. 9—12.

³⁰ Skupna vzgojnoizobraževalna osnova v usmerjenem izobraževanju, Ljubljana 1979, str. 145—162; skoraj trikrat obsežnejši osnutek v arhivu Zavoda za šolstvo in v mojem arhivu.

³¹ Univerza v Ljubljani. Seznam predavanj za zimski semester 1950—1951, Ljubljana 1950, str. 35 (več predlogov v zvezi s tem med 1947 in 1960 ni bilo objavljenih, enako ne sprememba iz 1953, niti zapisnik interkatederskega sestanka v Zagrebu 1956; povsod se v tem pogledu opiram na spise v svojem arhivu). Za vprašanja reorganizacije okrog 1960 prim. Bogo Grafenauer, Reforma školskog sistema i problem studija na filozofskim fakultetima, Univerzitet danas I, 1960, str. 173—181.

kot eden ali kot dva predmeta), b) en stari jezik (latinski ali grški ali turški ali staroslovanski jezik). Posamezne fakultete morejo uvesti v študijski načrt po svojih konkretnih potrebah tudi druge pomožne predmete. Od splošnih predmetov se mora učiti na vseh zgodovinskih skupinah en živi tuji jezik.³² To je bil obenem, edini konkretni, sklep te vrste, sprejet v času, ko smo še upali, da se bo na fakultetah ohranil v bistvu enak način študija. Po razhodu v tri ali štiri različne smeri organizacije študija na filozofskih fakultetah 1960/1961 se je interkatederska konferenca v Herceg Novem 1971 omejila na medsebojno informacijo in vzdržala vsakršnih sklepov, VII. kongres zgodovinarjev Jugoslavije v Novem Sadu, pa se je v tem pogledu mejil le na načelne zahteve: ob interkatederskem sodelovanju naj se obravnava vprašanje uvajanja »novih metod« v visokošolskem izobraževanju, pa tudi organizacijska vprašanja (»vprašanje enopredmetnih ali dvopredmetnih študijskih skupin«) in vsebinska vprašanja študija (»oblikovanje posebnih pedagoških zgodovinskih skupin tudi na fakultetah«, prenos težišča študija na vsebine, ki jih zahtevajo novi programi zgodovine na usmerjenem izobraževanju — ta zahteva je bila po reorganizaciji predmeta v novem učnem načrtu postavljena že tudi pri nas in prav tako v mojem načelnem referatu v Banjaluki) — tako naj se z medsebojnim dogovarjanjem »prevladajo tiste škodljive izolacije, ki so nastale na področju visokega šolstva pred skoraj dvema desetletjima tako med filozofskimi fakultetami v raznih republikah, kot med fakultetami in pedagoškimi akademijami celo v isti republici.«³³ Čeprav so po novosadskem kongresu medkatederski sestanki postali vnovič pogostnejši, tudi oni niso sprejemali nikakršnih konkretnjših sklepov v tem pogledu.

II. 1. Kako so se ob tem konkretno spreminjale razmere in organizacija študija zgodovine na Filozofski fakulteti je do 1972, podrobno opisal Fran Zwitter v Zgodovinskem časopisu 1973,³⁴ tako da tega ne bom ponavljal. Podal bi rad le značilnosti študija v treh bistvenih etapah — dvopredmetni študij (praviloma z geografijo) od 1927 do 1949, enopredmetni študij od 1950 do 1960/1961, študij od 1961 naprej (z zmanjšanjem študentskih obveznosti 1976).

a) Do 1949 so prihajali študentje na fakulteto normalno pripravljene — kolikor je tistim po osvoboditvi manjkalo nekaterih znanj, so imeli večjo življenjsko doživetost. Do vojne so mogli profesorji računati pri vseh študentih na znanje latinščine, nemščine in francoščine za potrebe seminarkega dela na zgodovini vseh obdobj, po vojni še latinščine in nemščine, pri nekaterih tudi italijanščine; če je seminarško delo zahtevalo uporabo literature še v kakem drugem jeziku, tudi to vsaj pred vojsko ni bilo vprašanje — treba se ga je bilo vsaj pasivno naučiti za uporabo literature. Tako je delo od vsega začetka slonelo na čim večjem samostojnem delu študentov. V prvem letu sta bili dve proseminarski nalogi ob virih, zastavljene tako, da smo z njima hkrati opravili preskušnjo iz pomožnih zgodovinskih ved. Seminar smo obiskovali od začetka do diplomskega izpita — torej v vsakem primeru tri seminarje vsaj po štiri leta, enega pa tri (torej šesteto na eno leto 15 dveh seminarjev); pred izpiti smo izdelali tri do štiri seminarske naloge, medtem ko je vsak moral prevzeti referatov ali interpretacij, kolikor je bilo pač potrebno za redno seminarško delo in številčno sploh niso bili omejeni. Po 1945 je delo teklo sprva enako, le da proseminarska pismena naloga (ob uvodu v študij zgodovine) ni bila več posvečena analizi virov in pomožnim vedam, marveč uvajanju v uporabo literature.

b) Okr. 1950 sta se glede pripravljenosti študentov zgodovine za študij na fakulteti in glede zasnove študija pokazali dve novosti. Glede prvega so imele razumljive spremembe obveznih srednješolskih živih jezikov (uveljavljanje angleščine, v prvem času po osvoboditvi tudi ruščine) ter manj razumljivo odpravljanje latinščine, pri čemer je slovenska prosvetna politika v zveznem merilu kar vodila, kot

³² Neobjavljene sklepe interkatederske konference v Beogradu citiram po izvodu v svojem arhivu.

³³ Nastava povijesti 1978, št. 1, str. 20–21; Bogo Grafenauer, isto 1979, št. 1; str. 6.

³⁴ Fran Zwitter, Oddelek za zgodovino na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, ZC 27, 1973, str. 133–143; tam je navedenih tudi nekaj drugih starejših pregledov.

posledico pri večini študentov neznanje ne le latinščine, ki je bila do 18. in delno še v 19. stoletju mednarodni znanstveni jezik, marveč tudi nemščine, s tem pa za slovensko zgodovino dveh vodilnih jezikov virov vse do 1918. Izjema so bili seveda vsaj glede latinščine študentje, ki so prihajali iz dveh še preostalih klasičnih gimnazij (v Mariboru in Ljubljani), čeprav je obvezna grščina tudi na njih ugasnila že sredi 50-ih let in jo je pri večini zamenjalo znanje francoščine. Tako smo v enopredmetni študij vgradili enoletni kurz latinščine (po 4 ure) in poldrugoletni kurz nemščine. Glede na omenjeni načrt z zgodovino v srednji šoli pa so bili obenem vključeni v načrt nekateri dopolnilni predmeti (arheologija; zgodovina umetnosti, politična ekonomija in zgodovina filozofije), zaradi česar je bilo treba pri zgodovinskih predmetih omejiti ne le časovni obseg predavanj, marveč tudi seminarjev. Šest seminarjev (trije iz obče, trije iz domače zgodovine) so trajali od enega do dveh let in pol (sešteto na eno leto 10 dvehurnih seminarjev). Število za seminarsko delo potrebnih referatov se je glede na to zmanjšalo, pri nalogah je še vedno ostala obveznost treh do štirih (v srednjem in novem veku se je mogla združiti obveznost iz obče in slovenske zgodovine, če je bila naloga dovolj široka). Omenjeni način pridobivanja znanja latinščine je bil le zasilen nadomestek, a vendar so študentje le dobili na ta način nujno podlago, ki so jo pri seminarju nato mogli po potrebi dopolnjevati.

c) V letih 1957 do 1961 je prišlo v študiju zgodovine na Filozofski fakulteti do treh bistvenih sprememb. Zaradi skrajšanja gimnazije na štiri leta (1958) je postavila prosvetna oblast zahtevo po dvopredmetnih skupinah (glede na srednješolske predmete). Ob reformi, ki je bila uveljavljena s statutom 1958, smo zmanjšali pri zgodovini pod A obseg predavanj za tretjino, seminarsko delo za petino na skupaj 8 dvehurnih seminarjev, sešteti na eno leto, referati še vedno niso bili omejeni, pisne naloge pa že na diplomsko delo in eno seminarsko nalogo. Ob tem pa smo ohranili še vedno v smislu sklepov interkatederske konference enopredmetno zgodovinsko skupino. Pri enopredmetni zgodovinski skupini in zgodovini pod A smo ohranili zaradi potreb seminarskega dela na vseh zgodovinskih obdobjih med pomožnimi predmeti latinščino in nemščino, pri zgodovini pod B (v povezavi z geografijo) pa le nemščino (z obveznostjo le ene seminarske naloge in seveda krajšega trajanja predavanj in seminarja). Druga sprememba je bila zvezana z vztrajanjem prosvetnih oblasti, da na filozofski fakulteti z izjemo slovenščine pri nobenem srednješolskem predmetu ni dovoljen enopredmetni študij (to je obveljalo tudi za zgodovino) in z zahtevo po takozvani inverziji, tj. stopenjskem študiju (1960/1961). Tako je prišlo do odprave enopredmetne skupine in do delitve študija zgodovine v dveletni študij pregleda obče in narodne zgodovine, ki mu sledita dve leti študija problemov in seminarskega dela; po splošnem prepričanju in skušnjah se je za seminarsko delo vsaj glede zgodovinarskega potrebnega znanja to obneslo. Toda hkrati je bil z ene strani zaradi časovne stiske z urami za samo stroko in z druge strani zaradi nenavadno močnega upadanja števila novincev pri študiju samostojne zgodovine (enkrat so bili celo samo štirje) na seji oddelka sprejet s strani prof. Mikuža 1960 postavljeni predlog po odpravi latinščine in nemščine kot obveznih pomožnih predmetov pri študiju samostojne zgodovinske skupine in zgodovine pod A v dvopredmetnih skupinah; na seji je bil odklonjen celo predlog, da bi morali ohraniti alternativno vsaj obveznost enega izmed obeh jezikov (prof. Zwitter na seji ni bil navzoč, predlog pa je bil sprejet z vsemi le proti mojemu glasu). Dne 28. maja 1961 sem kot predsednik fakultetne statutarne komisije v spremnem dopisu fakultetnemu svetu ob predložitvi fakultetnega statuta opredelil to s stališčem, ki ga vzdržujem tudi še danes (potrjeno tudi po skušnjah odtedanjšega dela na fakulteti) in ki kaže tudi enega izmed pomembnih vprašanj tega referata: »Vsak statut je v raznih potezah rezultat borbe med različnimi stališči in je zato naravno, da se redkokdo strinja prav z vsemi njegovimi formulacijami. To velja tudi zame. Posebej želim to ugotoviti za spremembo, ki je bistveno otežila izpolnjevanje učnega načrta pred-

meta, ki ga sam poučujem, to je slovenske zgodovine. Dosedanja zahteva po specifičnem jezikovnem znanju za študij zgodovine na drugi stopnji (glede latinščine in nemščine) je imela namen, da na slovenski univerzi absolvirani zgodovinarji morejo v seminarju in pri poznejšem delu uporabljati za slovensko zgodovino vire, ki so za zgodovinarja podobnega pomena kot za literarnega zgodovinarja literarna dela književnikov. Vsak od obeh jezikov omogoča vpogled v večino virov za po približno pol tisočletja slovenske zgodovine. Z odpravo zahtev glede obeh jezikov pa bo odvisno le od slučaja, ali bo študent in pozneje profesor zgodovine mogel uporabljati ključne vire za slovensko zgodovino vse do začetka našega stoletja, seminarsko delo za vsa starejša obdobja in za slovensko zgodovino do 1918 pa bo bistveno oteženo. Ker se je katedra odločila za drugačno stališče, ne nameravam predlagati kake spremembe, čeprav odpravi vsaj minimalne zahteve po znanju vsaj enega izmed obeh teh dveh jezikov nasprotujem prav tako, kakor sem nasprotoval ob glasovanju pri seji katedre. Priznati moram, da je zahtevo po ohranitvi znanja obeh jezikov oviralo tudi vztrajanje oblasti na stališču, da zaradi potrebe po takšnih dodatnih znanjih ni mogoče ohraniti niti enopredmetne študijske skupine, niti podaljšati študija preko štirih let z le enim normalnim semestrom absolventskega staža. Seminar smo po časovnem obsegu sicer vgradili v celo povečanem obsegu (na eno leto preračunanih deset dvehurnih seminarjev), toda seminar pri antiki in srednjem veku (pri treh profesorjih) je bil skrajšan na po eno leto, le seminarji za novo in najnovejšo zgodovino (pri treh profesorjih) so bili obvezni po dve leti; zmanjšano je bilo tudi lastno delo študentov — pod A na diplomsko delo in eno seminarsko nalogo (od spremembe 1969 velja to le še za študente enopredmetne skupine z latinščino in nemščino, obnovljeno 1967, medtem ko za zgodovino pod A ostaja le obveznost diplomskega dela, za zgodovino pod B le obveznost ene seminarske naloge);³⁵ hkrati s temi spremembami je bilo prvič omejeno tudi število dolžnih seminarskih referatov (na tri). S študijskimi spremembami iz leta 1976, zvezanimi z zahtevami, da je treba omogočiti študij v predpisanih štirih letih in zaradi tega zmanjšati obveznosti študentov, je bil poleg tega pri srednjem veku in pri novem veku zmanjšan tudi obseg obveznega seminarskega dela (le na seminar pri enem profesorju), tako da se je obvezni seminar zmanjšal, preračunan na eno leto, na 6 dvehurnih seminarjev; zlasti pri srednjem veku je šla pri tem izbira seminarja pogosto v smeri seminarja, kjer je potreba po znanju latinščine manj izrazita. Celotna smer razvoja študija je šla torej bolj v smer učenja in zmanjševanja lastnega študentskega dela. Rezultat teh sprememb je bil, da smo v obdobju do 1970 vzgojili samo enega znanstvenega delavca na področju srednjeveške in zgodnje novoveške zgodovine (a prišel je študirati zgodovino, ko je poprej že dokončal klasično filologijo), šele po uvedbi nove enopredmetne zgodovinske skupine pa se je stanje začelo boljšati in imamo danes enega doktoranda za zgodovino antike (ki je v okviru magisterija končal tudi klasično filologijo) ter tri doktorande, ki pripravljajo disertacije iz področja srednjeveške zgodovine. Deset let je bilo za starejšo zgodovino v tem pogledu skoraj izgubljenih in znaten del naših absolventov — razen tistih iz enopredmetne skupine, ki jih je pa zadnje čase tudi vedno manj — najbrže ne more kritično samostojno presojeti novih del o starejši zgodovini, ker jih ne more presojeti ob originalnih virih. Omenim naj, da je podobno stališče izpovedal prof. Zwitter v enem izmed svojih poročil kot predstojnik oddelka za zgodovino pred 1967: Reforma iz leta 1960 »je imela pozitivne posledice glede na pregled znanja iz ožje stroke« za delo v seminarjih in pri seminarskih in diplomskih nalogah. »Pokazalo pa se je, da je glavna ovira v višjih semestrih, ko gre za bolj kvaliteten študij, v pomanjkljivem znanju tujih jezikov, posebno latinščine in nemščine, ki sta pa vendar za študij naše zgodovine neobhodno potrebni.«³⁶

³⁵ Program za študij zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani, Ljubljana 1971. Za spremembe 1976/1978 gl. isto, Ljubljana 1978, in študijski program Filozofske fakultete v Ljubljani, Ljubljana 1977, str. 37—43.

³⁶ Nedatirano poročilo v mojem arhivu.

II. 2. Vprašanje teh sprememb in rezultatov študija danes ni več zanemarljivo, zlasti ker se kaže v širših dimenzijah tudi pri različnih drugih strokah, ki so zvezane tudi s starejšimi zgodovinskimi obdobji. Z ene strani se postavlja že vprašanje, ali je šolska smer študija zgodovine zadovoljiva glede na zahteve pouka zgodovine v srednji šoli — ali je intimnejše seznanjanje samo z zgodovino 19. in 20. stoletja že od seminarja naprej res zadostna podlaga za vse, kar se postavlja pred srednješolskega profesorja zgodovine? Ali more pri tem učenje in prebiranje omejenega števila sintetičnih del zamenjati samostojno delo, čeprav le na skromnih delih originalnih virov?

Pri znanstvenem delu gotovo vsi pozdravljamo močni obrat v novo in zlasti najnovejšo zgodovino — pri tem obžalujemo le, da se razen pri zanimanju za zamejske Slovence ta najnovejša zgodovina pri 1945 že skoraj neha in da je tudi obravnavanje zgodovine od 1920 naprej pretežno faktografsko in premalo poglobljeno. Zgodovina Slovencev, -ki jo je izdala Cankarjeva založba 1979, je v teh pogledih — ne glede na v glavnem zanesljivo faktografijo obdobja od 1920 do 1945 — zelo poučna, tudi z vsebinskimi omejitvami sicer obsežnih besedil o stari Jugoslaviji in o zgodovini NOB.³⁷ Za skromno podobo zgodovine jugoslovanskega dela Slovencev po 1945 v tej knjigi pa je mogoče samo ponoviti že pred desetletjem izrečeno sodbo, da Slovenci najnovejših desetletij svoje zgodovine nikdar nismo tako zanemarjali — vsaj v zgodovinopisju — od začetka znanstvenega slovenskega zgodovinopisja do druge svetovne vojne, kot delamo to danes.³⁸ Tu zgodovinarja zamenjujejo sociologija, politologija in zlasti seveda publicistika. Toda zgodovinarsko raziskovanje in trezne podobe so tu nujno potrebne — zgodovinska znanost pa greši tu toliko bolj, kolikor zahtevamo od vseh srednješolskih profesorjev, da posvečajo prav temu obdobju znaten del svojih ur pri pouku zgodovine. To je gotovo eno izmed resnih vprašanj, kjer sta študij zgodovine na visokih šolah in znanstveno delo daleč od nalog, ki jih ima zgodovinopisje pri vzgoji srednješolskih in osnovnošolskih učiteljev zgodovine in prav tako od nalog, ki jih mora prevzemati zgodovinopisje v razmerju do našega vsakdanjega življenja.

Nič manj resno pa ni tudi drugo vprašanje. Ob dveh velikih projektih smo se v zadnjem času spraševali po znanstvenih delavcih, ki naj bi jih nosili. Pri Zgodovini narodov Jugoslavije, ki se pripravlja na novo izdajo, ne vidimo še drugih in mlajših avtorjev, ki bi si mogli naložiti del tega dela do konca 18. stoletja in vse ostaja na nas, ki postajamo prestari, saj smo začeli z delom za prvo izdajo 33 let mlajši in sva imela z Gestrinom šele 33 let, Zwitter 44 in celo prof. Kos jih še ni imel 60. Očitno vrzel, ki je mnogo prevelika in ki se obeta zapolniti šele z omenjenimi mladimi doktorandi. Še ostreje se je zastavilo isto vprašanje delavcev na starejših obdobjih pri okrogli mizi, ki jo je pripravila Slovenska matica v zvezi s pripravo prve knjige nove Zgodovine slovenske književnosti, ki naj bi segla do začetka 19. stoletja.³⁹ Z ene strani zahtevamo v naši kulturni dediščini upoštevanje latinskega in nemškega pisanja slovenskih ljudi — in to gotovo po pravici — z druge strani imamo vedno manj slavistov, ki bi to mogli in znali in prepuščamo to delo slavistom v zamejstvu.

II. 3. Pa vse bi še šlo in mogli bi upati na boljše čase, če se ne bi smer, ki nas je pripeljala do današnjega stanja, v našem času še zaostrovala. Prof. Gortan je že 1950 poudaril, da more zagotoviti uspešen razvoj vrste humanističnih ved le večja skrb za klasične jezike, posebej za latinščino na srednjih šolah, ki naj bi zamenjala zasilne dopolnilne kurze na fakultetah. Omenil sem že, kako je potekal ta razvoj v Sloveniji pri šolski reformi 1950 in neposredno za tem. Šolska reforma, ki se je pri nas začela uveljavljati (razen na pedagoških gimnazijah, kjer je že dve leti starejša)

³⁷ Zgodovina Slovencev, CZ, Ljubljana 1979, str. 598—685 in 734—887 (avtor Metod Mikuz).

³⁸ Bogo Grafenauer, Problemi in naloge slovenskega zgodovinopisja v zvezi z obdobjem do 1918, Prispjevki ŽDG 10, 1970, str. 200; isti, Zgodovina Slovencev, CZ, 1979, str. 15.

³⁹ Okrogla miza o starejšem slovstvu (Bogo Grafenauer, Janko Kos, Milko Matičetov, Primož Simoniti, Jože Koruza, Jože Pogačnik, Stefan Barbarič, France Bernik, Boris Paternu), Glasnik Slovenske matice 5, 1981, str. 43—85.

v lanskem šolskem letu, je imela ob svojem štartu glede načina svoje priprave bistvene pomanjkljivosti. Prof. Vlado Schmidt je opozoril v razpravi o »Metodologiji šolske reforme« 1966,⁴⁰ da taka reforma zahteva analizo učinkovitosti obstoječih oblik šolstva za njegove različne namene, med drugim gotovo tudi za pripravo na študij na visokih šolah (to bi bil dolžan opraviti najbrže Zavod za šolstvo, ki pa tega ni storil). To je opravil prof. na gradbeni fakulteti dr. Jurišič, ki je s trezno in trdovratno analizo tehnika dokazal, da je tip splošnoizobraževalne šole (kot je bila gimnazija) pripravljala srednješolce za eno stopnjo boljše za specializirani študij na visokih šolah, kot istovrstne srednje tehnične šole (prav dober gimnazijec je imel v povprečju tak uspeh kot istovrsten odlični absolvent srednje tehnične šole itd.).⁴¹ Ekspertiza je ostala zaprta v »interno uporabo«, toda maja 1979 je vendarle pod impresivnimi učinki te analize na razširjeni seji univerzitetnega sveta pod predsedstvom dr. Emila Rojca prišlo do soglasja, da je glede na potrebe visokega šolstva in potrebe Slovencev po vrhunskih strokovnjakih treba razmisliti o tipih šol, ki bodo pripravljali srednješolce na čim uspešnejši študij na univerzi. Vemo, da so ti člani iz osnutka Zakona o usmerjenem izobraževanju do njegovega končnega sprejema izginili.

Filozofska fakulteta je predložila prav v tem smislu osnutek učnega načrta družboslovno-jezikovne smeri usmerjenega izobraževanja, za katerega je mislila, da najbolj ustreza zahtevam študija na njenih različnih skupinah. Vanj je bila ugrajena tudi latinščina (vsaj za tistih okrog 1000 srednješolcev, ki se morejo vpisovati v to smer usmerjenega izobraževanja).⁴² Prav v tem pogledu pa je bil učinek tega načrta zaradi različnih »praktičnih predmetov« za poklic, s katerim more študent izstopiti po drugem ali četrtem letu iz študija, bistveno okrnjen, posebej tudi v zvezi z mrežo šol. Po lanskem razpisu (1981) naj bi se učilo latinščino kot drugi tuji jezik (štiri leta) vsega 45 slovenskih srednješolcev — 30 v Mariboru in 15 v Ljubljani. Kako je s tem letos, mi ni znano. Fakulteti je bila torej okrnjena pravica, da mora vendar vsaj v specializirani obliki srednješolske smeri bistveno vplivati na organizacijo študija tudi izobražena potreba za čim uspešnejši študij na fakulteti. Shematičnost celotne organizacije in tehnološki praktikizem sta takšne zahteve v pomembni meri omejila.

Toda ta vprašanja niso pomembna le za zgodovino. S tem se omejujejo družbeno-kulturološke vede v celoti v bistvu samo na najnovejše obdobje. V času, v katerem toliko poudarjamo našo kulturno dediščino, režemo svoje korenine, korenine svoje zavesti, korenine kulture, ki nas vežejo z začetki našega nastajanja in razvoja. Redki so danes med nami ljudje, ki morejo študirati originalna dela slovenske znanosti ne le v 17. in 18. stoletju, marveč tudi v 19. stoletju, npr. originalna dela Kopitarja ali Miklošiča. Koliko nas še lahko uporablja Miklošičev »Lexicon palaeoslovenico-graecò-latinum«, kjer so starocerkvenoslovanske besede razložene le grško in latinsko (in vendar je to danes uporabljan slovar za ta jezik)? Niso zapisani v latinščini le srednjeveški zgodovinski viri. V Prekmurju je bila latinščina uradni jezik do 1787, na Hrvaškem do 1848; Miklošič in Jagić sta še v prejšnjem in našem stoletju pisala v latinščini uvode k različnim izdajam starocerkvenoslovenskih tekstov. Latinščina je bila še v prejšnjem stoletju v celi vrsti strok mednarodni znanstveni jezik in da to celo v našem stoletju ni povsem končano, nam kaže tudi za-

⁴⁰ Veljko Gortan, Latinski jezik kao pomoćni predmet u nastavnom planu Filozofskog fakulteta, Sveučilišni list Društva nastavnika Sveučilišta i visokih škola, 1. VI. 1950, I/št. 11, str. 4. Vlado Schmidt, Metodologija šolske reforme, Sodobna pedagogika 17, 1966, str. 247—283; za izhodišče te razprave gl. Praxis 3, 1966, str. 579—673, posebej 621—624 (Odrpito pismo Filozofske fakultete v Ljubljani slovenski javnosti, 5. IV. 1966).

⁴¹ Drago Jurišič, Vzgojnoizobraževalni sistem in socialne razlike, Gradivo za razpravo na odboru za vprašanja vzgojnoizobraževalnega in znanstvenoraziskovalnega dela univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, 10. 5. 1979, str. 41.

⁴² Načrt je izdelala razširjena študijska komisija Filozofske fakultete in je bil predložen ustreznemu strokovnemu svetu s posredovanjem Zavoda za šolstvo, vendar pa nikdar ni prišel nespremenjen v razpravo; drugačni sedanji načrt je nastal brez fakultetnega sodelovanja ali kakršnekoli konsultacije fakultete v strokovni službi Zavoda za šolstvo.

grebška izdaja »Constantinus et Methodius Tessalonicenses, Fontes«, delo dveh slovenskih znanstvenikov, objavljeno 1960.

III. Za sklep se vrnimo kratko še enkrat k zgodovini v vsem razponu. Pred 1960 se je začela polemika proti »historicizmu«, ki pa se je obrnila večkrat tudi kar proti potrebni zgodovini. Tako je pripeljala do odprave gospodarske zgodovine na ekonomski fakulteti, do skrajšanja teoretično-zgodovinskih podlag na pravni fakulteti in na višjih šolah do pravnega študija sploh brez teh temeljev, pa do omejenosti zgodovine na fakulteti za sociologijo, politologijo in novinarstvo le na 19. in 20. stoletje — in enako pri pripravljanju profesorjev za STM v usmerjenem izobraževanju (čeprav vemo, da sta Marx in Engels, enako kot pri nas Kardelj, gradila teorijo marksizma z mnogo daljšimi zgodovinskimi perspektivami). Najbrže je težko zanikati, da prav pomanjkanje te časovne in problemske globine usmerja le na sodobno zgodovino usmerjene raziskovalce bolj v faktografijo, kot je to dobro.⁴³

Isto ozadje se je izrazilo tudi v položaju zgodovine v usmerjenem izobraževanju. Res je njen obseg v primerjavi z nekdanjimi srednjimi tehničnimi in zlasti poklicnimi šolami razširjen, toda pri približno 20.000 prejšnjih gimnazijcih se je obseg seveda zmanjšal (pri štiriletnem predmetu na družboslovni smeri pedagoške smeri in pri družboslovno-jezikoslovni smeri za blizu eno tretjino — oboje zneso približno 10 % števila prejšnjih gimnazijcev; pri vseh drugih smereh pa za tri petine). Vprašanje je ostalo, ali je zgodovina zastopana kot predmet strokovne izobrazbe povsod, kjer je je treba, več kot le v obsegu splošne vzgojnoizobrazbene osnove (npr. pri smereh za študij prava in podobno). Od samih začetkov priprave reforme je bil zgodovini seveda zanikan značaj temeljnega predmeta družbenega izobraževanja, ki so ga naše resolucije vselej argumentirano zahtevale. Gotovo bi bilo tudi ustrežneje, ako bi se mogel sedanji načrt za zgodovino SVIO pri štiriletnem kurzu družboslovno-jezikovne smeri obravnavati kot celota (zlasti z večjim upoštevanjem antike in domače zgodovine, čeprav sicer nespremenjen). Ko se pri nekaterih PIS-ih kažejo težnje premika sestavi SVIO v poznejši čas, zaradi močnejšega upoštevanja »strokovnih« tehničnih predmetov od prvega leta naprej, bi bilo prav razmisliti tudi o tej možnosti za zgodovino, ki bi ji vsaj v tej smeri vrnila del položaja temeljnega predmeta družbenega izobraževanja.

Na fakulteti imamo gotovo opraviti tudi z nekaterimi lastnimi premalo premišljenimi spremembami, o katerih sem govoril prej. Najbrže bi bilo prav razmisliti o potrebi močnejšega samostojnega študentskega dela, ki se je v primerjavi z nedanjam stanjem preveč umaknilo, pa seveda tudi z zagotovitvijo potrebnih pogojev zanj. To bi po moji sodbi koristilo tudi stanju našega zgodovinopisja, ne le pri starejšem, marveč tudi pri najnovšem obdobju.

Za sklep bi rad podčrtal le še eno pomembno dejstvo. V vsem oblikovanju slovenskega naroda in njegove zavesti je imela zgodovina izredno pomembno mesto, na katero se danes pogosto pozablja, čeprav te korenine tudi danes še drže. Spomnimo se pri tem najprej na pomen Linharta in Speransa v našem narodnem razvoju. Kljub vsemu pomenu jezika in slovenske književnosti severni in zahodni nasprotniki obstoja slovenskega naroda niso zanikali posebnega slovanskega jezika pri tem prebivalstvu — v neki obliki ga priznava koroški Heimatdienst celo »vindišarjem«, sicer jih ne bi štel po tej posebni jezikovni kategoriji. Zanikali pa so raven in samostojne korenine slovenske kulture in še posebej kakršnokoli lastno slovensko zgodovino. Prav tako so se zavedali njenega pomena kot slovenski zgodovinarji, ki so gradili

⁴³ Za metodološke temelje te trditve prim. npr. Henri-Irénée Marrou, Comment comprendre le métier d'historien, v L'Histoire et ses méthodes, v red. Ch. Samarana, 1961, str. 1405–1540, posebej 1501–1507 (L'historien et ses vertus); Theodor Schieder, Geschichte als Wissenschaft, 1965 (posebej 26–60); Fernand Braudel, Ecrits sur l'histoire, 1969; Bogo Graufenuer, Temeljni pojmi o zgodovini, Svetovna zgodovina, CZ, 1976 (isto v 2. izd. 1981), posebej str. 21–31 in 25–27; M. Bloch, F. Braudel, L. Febvre u. a., Schrift und Materie der Geschichte, Vorschläge zur systematischen Aneignung historischer Prozesse, hg. Claudia Honegger, Suhrkamp Verlag, 1977; Georg Iggers, Neue Geschichtswissenschaft, Vom Historismus zur Historischen Sozialwissenschaft, 1978. Pri nas je o teh stvareh marsikaj napisala Mirjana Gross, Historijska znanost, 2. izd. 1980, čeprav je o nekaterih njenih metodoloških teorijah po izidu knjige nastala diskusija.

njeno podobo. Prav slovenska dejavnost v oblikovanju in širjenju ljudske slovenske narodne zavesti to živo dokazuje. In ta razmerja tudi danes niso mrtva. Treba je pogledati samo na življenje zamejskih Slovencev za to jasno in prepričljivo spoznanje.⁴⁴ Enotni slovenski kulturni prostor v tem pogledu postavlja svoje zahteve tudi na Slovence v Jugoslaviji in ne le v zamejstvu.

Priloga 1

Na tretji seji predsedstva Zveze društev zgodovinarjev Jugoslavije 11. decembra 1982 v Beogradu smo razpravljali o stanju in problemih pouka zgodovine v osnovnih šolah in v šolah usmerjenega izobraževanja ter sklenili poslati naslednji

A P E L

Ze na sedmem kongresu zgodovinarjev Jugoslavije jeseni 1977 v Novem Sadu smo izrazili nezadovoljstvo z mestom in položajem pouka zgodovine v sistemu vzgoje in izobraževanja. Odtlej pa do danes se stanje ni izboljšalo, prav narobe, vedno bolj se zapostavlja ta za vzgojo mladih rodov izredno važen predmet. Prostor za proučevanje zgodovine se še naprej kar nerazumljivo oži in krči v taki meri, da prav gotovo ni mogoče uresničiti temeljnih smotrov in nalog predmeta. S prehodom na novi reformni sistem je pouk zgodovine posebno obubožan v srednjem izobraževanju, kjer je od nekdanjih 12 tedenskih ur pouka v gimnaziji zreduciran na samo 4 ure v prvih dveh razredih, s težnjo po nadaljnjem zmanjševanju števila ur v nekaterih okoljih.

Ker razumemo potrebo usklajevanja šolskega sistema s potrebami naše družbe, pa potemtakem tudi potrebo šolske reforme, imamo za škodljive take rešitve, ki drastično zmanjšujejo poučevanje zgodovine. Eden od namenov reforme je tudi odprava historicizma iz pouka, vendar so to zahtevo napak razumeli kot potrebo po zmanjšanju predmeta zgodovine. Znano je, da je zgodovina kot učni predmet temelj marksističnega izobraževanja in socialističnega delovanja vsakega posameznika. Brez solidnega znanja zgodovine učenci ne morejo temeljito obvladati snovi niti enega predmeta s področja družbenih ved. Ker temelji na zgodovinsko-materialistični metodi, razlaga pouk zgodovine zakonitosti družbenega razvoja in uvaja učence v razumevanje sodobnosti. Izjemno veliko prispeva k oblikovanju učenčevih idejnih stališč in njihovemu opredeljevanju. Očividno v sedanjem šolskem sistemu takih smotrov ni mogoče uresničiti, ker imajo programi zgodovine v glavnem informativen značaj in ne dajejo dovolj možnosti za zaznavanje zgodovinskih zakonitosti. Tak programski temelj ni sprejemljiv, ker ne more biti začetna točka celotnega družbenega izobraževanja. Rezultati, ki so bili doseženi pri pouku zgodovine po uvedbi novega sistema, kažejo na veliko površnost pri poznavanju zgodovinskega razvoja v celoti, posebej še razvoja naših narodov in narodnosti, z najnovejšo zgodovino vred, kar utegne dobiti tudi neprijetne politične dimenzije v naši večnarodni skupnosti. Zgodovinski predmet nehajo praktično poučevati v šestnajstem letu, vemo pa, da je čas 16—19 let optimalen za razumevanje nacionalne in družbene zavesti in nujnosti jugoslovanske skupnosti. Nedopustno slabo znanje zgodovinskega razvoja in zgodovinskih procesov se vedno jasneje kaže pri kvalifikacijskih izpiti za vpis na študij družbenih ved (na filozofskih, pravnih, ekonomskih, politoloških in drugih fakultetah). Izbirne in fakultativne programe zgodovine in za končno fazo usmerjenega izobraževanja predvidene programe nekaterih strok študirajo v preozkem krogu, da bi mogli nadoknaditi ogromne praznine v rednem programu, ki ga je konec v drugem razredu usmerjenega izobraževanja.

Položaj poslabšuje dejstvo, da zaradi samostojnega značaja osnovne šole ni mogoče snovi linearno programirati, tako da programi skupne osnove ne dajejo možnosti temeljitega učenja niti obče niti narodne zgodovine.

Se enkrat poudarjamo, da Zveza društev zgodovinarjev ne zanikava potrebe reformiranja šolskega sistema, opozarjamo pa na dejstvo, da je v reformnih posegih prišlo do nesprejemljivih anomalij. Menimo, da se morajo naši učenci učiti zgodovine od petega do osmega razreda v osnovni šoli, nato pa nadaljevati v pripravljalni in končni fazi v srednji šoli. Samo tako bo zgodovina kot eden temeljnih predmetov družboslovne skupine lahko vplivala na formiranje socialistične zavesti. Zgodovine

⁴⁴ Za te poglede je gotovo izredno značilno, da ob najrazličnejših temah, ki so bile predmet obravnavanja na dosedanjih štirinajstkrat prirejenih »Koroških kulturnih dneh«, nikdar ni nastala tako ogorčena javna diskusija, kot se je začela potem, ko sem 27. decembra 1971 naravnost vzporedil in ocenjeval »Mitologijo koroške zgodovine pri Slovencih in Nemcih«. Polemika zoper ponudbo medsebojne razprave o tej problematiki se je v Kärntner Tageszeitung zavlekla še globoko v pomlad.

ne smemo metati iz procesa pouka prav takrat, ko lahko dá v idejnem usmerjanju mladih rodov najoptimalnejše rezultate.

Zgodovinarji, zbrani v strokovnih združenjih po republikah in pokrajinah, so že doslej opozarjali na nesprejemljivost programiranja zgodovinskega pouka, dajali so svoje predloge, ki pa niso bili sprejeti.

Zgodovinarji odklanjajo odgovornost za posledice, do katerih bo lahko prišlo, če se stanje ne bo spremenilo.

Zato vas prosimo, da s svojo avtoriteto pomagate vplivati na pristojne prosvetne faktorje, da bi se popravil položaj predmeta zgodovine v reformirani šoli.

Predsednik
Zveze društev zgodovinarjev Jugoslavije
dr. Galib Šljivo

Zusammenfassung

FRAGEN ZUM GEGENWÄRTIGEN STAND DER SLOWENISCHEN GESCHICHTSSCHREIBUNG ALS WISSENSCHAFT UND ALS UNTERRICHTSFACH IM BILDUNGSSYSTEM SLOWENIENS

Bogo Grafenauer

I. 1. Arbeitspläne und Übersichten über die Problematik der slowenischen Geschichtswissenschaft für die Zeit von 1945 bis heute, veröffentlicht in verschiedenen Publikationen und dargestellt in Abhandlungen und Beschlüssen von Sitzungen und Versammlungen slowenischer Historiker, zeigen eine stufenweise Verlagerung des Schwerpunktes der Forschungsarbeit von der älteren Geschichte zur Geschichte des 19., vor allem aber zu der des 20. Jh. Außerdem verdeutlichen sie, daß die Aufmerksamkeit zunehmend der Ortsgeschichte auch aus »nichtlokaler Sicht« gewidmet wird. Vor allem in der Geschichte bis zum 19. Jh. ist eine Orientierung auf historische Wendepunkte unter besonderer Beachtung tiefgreifender wirtschaftlicher und gesellschaftlicher Komponenten festzustellen.

I. 2. Innerhalb der Erörterung zum Geschichtsunterricht in der Mittelschule sind die Beschlüsse der Versammlungen slowenischer und jugoslawischer Historiker zusammengefaßt worden, die im Zusammenhang mit den Schulreformen vornehmlich die Notwendigkeit begründeten, die Geschichte als eine umfassende, grundlegende Gesellschaftswissenschaft im Schulsystem zu betrachten. Bei der Einführung der fachorientierten Ausbildung standen die Historiker der Nichtbeachtung dieser Forderung kritisch gegenüber und machten auf die negativen gesellschaftlichen Folgen aufmerksam, die sich aus der Verschlechterung der Ausbildung in Geschichte in einem bedeutenden Teil der Ausbildungsrichtungen im reorganisierten Schulwesen ergeben würden. Gleichzeitig werden die Bemühungen slowenischer Historiker zur Behebung dieses Zustandes angeführt.

I. 3. Kurz wird auf die Verschiebung von einem verhältnismäßig einheitlich organisierten Studium der Geschichte an den Philosophischen Fakultäten Jugoslawiens (bis ca. 1960/1961) bis zur späteren Auflösung in verschiedene Formen eingegangen. Dabei führt die Zusammenfassung Standpunkte an, die die Historiker auf Grund dieser Entwicklung auf Zusammenkünften der Univ.-Professoren, besonders aber auf dem Kongreß der Historiker Jugoslawiens in Novi Sad 1977, vertraten.

II. 1. Aus der Bezeichnung der drei Einschnitte bei der Organisation des Studiums der Geschichte an der Philosophischen Fakultät in Ljubljana (ca. 1950, 1960 und 1976) gehen die Folgen einer allmählichen wesentlichen Verminderung (fast einer Eliminierung) der Kenntnisse der lateinischen und der deutschen Sprache bei den Absolventen der Mittelschulen hervor. Diese fehlenden Sprachkenntnisse versuchte man durch die Einführung von Hilfsfächern für die Studenten der Geschichte (im Ein-Fach-Studium) bis 1960 einigermaßen zu kompensieren. Von da an wurde diese Regelung für Studenten im Zwei-Fach-Studium abgeschafft (außer für die wenigen Studenten, die ab 1967 erneut ein Ein-Fach-Studium aufnehmen können). Dadurch wurde die Zahl der Studenten wesentlich verringert, die aktiv die Geschichte bis zum 19. Jh. erforschen können. Die Arbeit in den Seminaren für ältere Zeitabschnitte wurde dadurch ebenso erschwert. Überhaupt hat sich der Schwerpunkt des Studiums zu stark von einer selbständigen Arbeit der Studenten zum Lernen verschoben.

II. 2. Die Struktur des Geschichtsstudiums an der Fakultät ist heute problematisch, schon hinsichtlich der Aufgaben, die der Professor in der Mittelschule zu lösen hat. Noch schwerwiegender aber sind die Folgen für die wissenschaftliche Arbeit.

Die Hinwendung zur neuen und neuesten Geschichte ist zwar positiv, doch hat die Erforschung der Zeit ab 1920 noch immer überwiegend den Charakter des Sammelns und Feststellung von Fakten und ist meist zu wenig problemorientiert. Die Arbeit über die Zeit nach 1945 wird sehr vernachlässigt, mehr als in der slowenischen Geschichtswissenschaft die Arbeit an der unmittelbaren Vergangenheit jemals seit ihren Anfängen (ca. 1880 bis 1941). Über die älteren Geschichtsepochen (vor allem über das Mittelalter) forschen zu wenige junge Wissenschaftler. Eine Wendung zum Besseren erwarten wir durch die Doktoranden, die gegenwärtig an solchen Themen arbeiten. Ein ähnliches Bild zeigt sich auch bei der Behandlung älterer Zeitepochen in vielen anderen Fächern, z. B. in der Geschichte der slowenischen Literatur.

II. 3. Mit der Schulreform der letzten Jahre, die ohne die nötigen vorhergehenden Analysen und ohne die Vorschläge der Philosophischen Fakultät zu beachten, durchgeführt wurde, werden diese Fragen noch verschärft. Die Uneinsichtigkeit gegenüber der Notwendigkeit des Beherrschens der lateinischen Sprache bei einer wesentlich größeren Zahl von Mittelschülern, wie das bei dem heutigen Schulsystem und seiner Struktur der Fall ist (1981 gab es in ganz Slowenien 45 Schüler, die Latein lernten!), schneidet die Slowenen von den Wurzeln ihrer eigenen Kultur ab. Diese Tatsache erschwert auch das Kennenlernen breiter Komplexe der slowenischen Vergangenheit und das von der Herausbildung des slowenischen Volkes. Aber auch innerhalb der europäischen Kultur wird der Realität nicht Rechnung getragen, daß das Latein noch bis zum Ende des 19. Jh. die internationale Sprache der Wissenschaft, in einigen Gebieten Jugoslawiens bis zur Mitte des 19. Jh. sogar auch Amtssprache war.

III. Abschließend werden insgesamt die Folgen »antihistorischer« Bestrebungen zusammengefaßt, die sich bei uns seit Ende der fünfziger Jahre durchsetzen, besonders beim Studium des Marxismus und bei dessen Entstehung, sei es bei den Klassikern oder im jugoslawischen Rahmen. Angedeutet werden aber auch einige Aufgaben, die zur Besserung dieses Zustandes (auch beim Studium der Geschichte an der Philosophischen Fakultät) führen sollen: Besonders wird die Bedeutung dieser Stellungnahmen und Bemühungen der slowenischen Wissenschaft hervorgehoben in Hinblick auf die Herausbildung des slowenischen nationalen Bewußtseins und im Verhältnis zu den Verpflichtungen, die der einheitliche slowenische Kulturraum seinen Auslands Slowenen, ihrem Alltag und ihrer Gefährdung gegenüber hat.

Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani

je izdal drugi ponatis učbenika akad. prof. dr. Boga Grafenauerja

»**STRUKTURA IN TEHNIKA ZGODOVINSKE VEDE**«, Ljubljana 1960.

Učbenik lahko naročite ali kupite za ceno 200 din na oddelku za zgodovino (YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, tel. (061) 224 011, 224 046, int. 209) vsak dan razen sobote od 7. do 14. ure.